

Хакимхонов Жахонгирхон Собирхон ўгли.

Высшая школа бизнеса и предпринимательства, Узбекистан

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Резюме. В результате дальнейшего развития и либерализации экономики в нашей стране достигается ряд положительных результатов путем проведения экономических реформ. Это связано в первую очередь с формированием экономики и класса собственников, обеспечением макроэкономической стабильности и подготовкой на этой основе прочной почвы для устойчивого экономического роста, созданием благоприятной социально-экономической среды для развития частного предпринимательства, особенно малого бизнеса, и проблема занятости в результате увеличения числа предпринимателей обнаруживает обратное.

Ключевые слова: Антимонопольное законодательство, Закон Шермана, Закон Клейтона, Антимонопольное законодательство, Монополизация, Ограничение торговли

Хакимхонов Жахонгирхон Собирхон ўгли.

Higher School of Business and Entrepreneurship, Uzbekistan

THE ROLE OF STATE BODIES IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP

Summary. As a result of the further development and liberalization of the economy in our country, a number of positive results are being achieved by the economic reforms. This is primarily due to the formation of the economy and the class of owners, the provision of macroeconomic stability and the preparation of a solid ground for sustainable economic growth on this basis, the creation of a favorable socio-economic environment for the development of private entrepreneurship, especially small business, and the problem of employment as a result of the increase of entrepreneurs. finds the opposite.

Keywords: *Antitrust Laws, Sherman Act, Clayton Act, Antitrust Law, Monopolization, Restraint of Trade.*

Актуальность. . Маълумки, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик иқтисодиётнинг муҳим таркибий қисми бўлиб, унинг самарали фаолият юритишига ижобий таъсир кўрсатади. Кичик бизнеснинг ривожланиши кўп жиҳатдан давлатнинг мазкур секторни тартибга солиш бўйича олиб борадиган сиёсатига боғлиқ. Жаҳон тажрибаси, ривожланган мамлакатларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг тараққий этиши учун қулай макроиқтисодий муҳит яратилиши билан бирга унга давлат томонидан турли хил ёрдамлар кўрсатишдан далолат беради.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш бўйича жаҳон тажрибаси бой ва хилма хил бўлса-да, улар бир-бирларидан ушбу жараённи амалга ошириш механизми, усул ва воситалари жиҳатидан фарқ қилади. Мазкур тажрибани ўрганиш, унинг ижобий томонларидан мамлакатимизнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда самарали фойдаланиш иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар амалга оширилаётган бугунги кунда энг долзарб вазифалардан ҳисобланади. Умуман олганда, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни давлат томонидан тартибга солишни икки йўналишда кўриб чиқиш мумкин:

- тадбиркорлик, шу жумладан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолияти учун умумий шарт-шароитларни барпо этиш;
- кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик корхоналарини хўжалик шароитларига мослашишни таъминлаш мақсадида уларни қўллаб-қувватлаш ва имтиёзлар тақдим этиш.

Бу иккала йўналиш ўзаро бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, кичик ва хусусий тадбиркорликнинг ривожланиши учун муҳим аҳамиятга эга. Биринчи йўналиш барча корхоналар учун иқтисодий эркинликни кафолатловчи, истеъмолчилар манфаатларини ҳимояловчи ва рақобатни рағбатлантирувчи қонунчилик тизимини ўз ичига олади. Умумий шароитларни барпо этишда давлатнинг солиқ ва бюджет сиёсати муҳим роль ўйнайди.

Иккинчи йўналишда давлатнинг кичик бизнесга нисбатан олиб бораётган молия ва кредит сиёсати, давлат бозорида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик учун муайян улушни таъминлаш механизми, уларга кўмаклашишнинг бошқа турлари асосий ўринга эга.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланиши учун қулай ҳуқуқий муҳитни барпо этиш ривожланган мамлакатларда, энг аввало, антимонопол қонунларни ўз ичига олади. Чунончи, АҚШ нафақат йирик трестларнинг, балки антитрест қонунчилигининг ҳам ватани ҳисобланади.

Дастлабки, трестларга қарши қонун АҚШда 1890 йилдаёқ қабул қилинган бўлиб, Шерман қонуни номи билан машҳур. Унинг асосий ғояси савдони

монополлаштириш, савдони чеклаш бўйича очик ва сирли битимларни ноқонуний ҳаракат сифатида тавсифлашдан иборат. Шерман қонунининг яна бир аҳамиятли жиҳати шундан иборат эдики, монополиялар барпо этиш ва эркин савдони чеклашга олиб келувчи корпорация ва фирмаларнинг нархни чекловчи сиёсатини, ўзаро рақобатчи корхоналар акцияларини сотиб олишни тақиқлар эди.

Кейинги антитрест қонуни 1914 йилда қабул қилинди (Клейтон қонуни). Бу қонун ўша пайтдаги реал шарт-шароитлардан келиб чиққан бўлиб, тўртта жиҳатни ўзида акс эттиради:

- нарх чеклашларининг маълум шакллари тақиқлаш;
- ўзаро боғлиқ шартномаларни бекор қилиш (бундай шартномаларнинг моҳияти шундан иборатки, унда харидор ўзи учун зарур маҳсулотлар билан бирга зарур бўлмаган товарларни ҳам сотиб олишга мажбур бўлади);
- натижаси рақобатни чеклаши мумкин бўлган шароитда акцияларни сотиб олиб ўзаро бирлашишни чеклаш;
- турли директоратдаги айна бир шахс вакилликда ўзаро боғлиқ директоратларнинг бирлашиб кетишини тақиқлаш.

Трестларга қарши қонунлардан навбатдагиси 1936 йилда қабул қилинган ва Робинсон-Петмен номи билан аталган. Мазкур қонун Клейтон қонунига тузатиш шаклида қабул қилинган. Бу қонунда нарх чеклашларини амалга оширувчи корпорацияларни жиноий жавобгарликка тортиш кўзда тутилган. Антитрест амалиётида янги жонланиш урушдан сўнг 1950 йилда бошланди. Шу йили кичик бизнес кураши таъсирида Клейтон қонунига янги тузатишлар киритилди. (Селлер-Кэфвер). Эндиликда ҳар қандай йирик корхоналарнинг бирлашиши ҳукумат даражасида кўриб чиқиладиган бўлди. Ушбу тенденциянинг сусайиши XX асрнинг 80-йилларида юз берди. 1987 йилда АҚШ ҳукумати «Крайслер» ва «Америкен моторс» корпорацияларининг бирлашишига рухсат берди. Бунинг сабаби «Америкен моторс» корпорациясининг инқирозга юз тутиши ҳисобланади. Бироқ шу йили «Кока-кола» ва «Доктор Пеппер»нинг бирлашиши тақиқланди. Юқорида қайд этилган антитрест қонунлари АҚШда бугунги кунда амал қилаётган қонунлар учун ҳам асос бўлиб ҳисобланади ва айрим хулосалар чиқариш имконини беради:

Биринчидан, антитрест қонунлари йирик ва кичик бизнес ўртасидаги зиддият натижасида юзага келди. Улар ўша вақтда давлат томонидан юқори суръатларда ташкил топаётган картеллар ва трестларга қарши қабул қилинган чора-тадбирлар эди.

Иккинчидан, гарчи трестларга қарши қонунлар ишлаб чиқаришнинг концентрациялашуви ва монополлашувини муайян даражада чеклаган бўлса-да, улар ишлаб чиқаришнинг концентрациялашуви ва монополлашувининг янги шакллари пайдо бўлишига олиб келди. Чунончи, бир тармоқдаги

корхоналарнинг бирлашишини тақиқловчи Шерман қонуни холдинг компанияларининг шаклланишига ижобий таъсир кўрсатди.

Ривожланган мамлакатларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш учун кенг қўлланиладиган солиқ имтиёзи фойдадан олинмайдиган солиқ ставкасининг пасайтирилиши ҳисобланади. АҚШда федерал даражада энг юқори корпорация солиғи билан бир қаторда (ҳозирги кунда бу солиқ 35 фоизни ташкил этади) кичик ва ўрта корхоналар учун 15 ва 25 фоизлик ставкалардан фойдаланилади. Буюк Британияда кичик корхоналарга пасайтирилган ставкада солиқ солинади – 25 фоиз (бошқа корхоналар учун – 33 фоиз). Японияда кооперативлар, жамоат ва тиббиёт ташкилотлари 27 фоиз миқдорида фойдадан солиқ тўлайдилар (солиқнинг умумий даражаси 40 фоизни ташкил этади). Агар корхона 8 млн. иенадан кам фойда олса, улардан 28 фоиз миқдорида солиқ олинади. Бу эса айнан кичик ва ўрта корхоналар учун катта аҳамиятга эга.

Барча хўжалик юритувчи субъектлар учун солиқ юкининг пасайтирилиши муҳим рағбатлантирувчи самара беради. Бу эса, айниқса, кичик корхоналар фаолиятига ижобий таъсир кўрсатади

МДХ мамлакатларида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни солиқ имтиёзлари воситасида қўллаб-қувватлашга нисба тан бир неча хил ёндашувлар мавжуд. Хусусан, Россияда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик учун қуйидаги имтиёзлар жорий этилган. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш, халқ истеъмол моллари, қурилиш материаллари, тиббиёт техникаси, дори-дармон ишлаб чиқариш, уй-жой, ижтимоий ва ишлаб чиқариш объектлари қуриш билан шуғулланувчи кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлар биринчи икки йил давомида фойдадан солиқ тўламайдилар. Бироқ барча тушумнинг 70 фоиздан кам бўлмаган миқдори юқорида кўрсатилган фаолият турлари ҳисобига шаклланиши лозим. Учинчи ва тўртинчи йилда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлар фойдадан қонунда кўрсатилган миқдорнинг мувофиқ равишда 25 ва 50 фоизи даражасида солиқ тўлайдилар. Бу ерда асосий шарт шундан иборатки, олинган барча тушумнинг 90 фоизидан кам бўлмаган миқдори юқоридаги фаолият турлари ҳисобига шаклланган бўлиши керак. Бундай солиқ имтиёзининг салбий жиҳати кичик бизнес корхоналари фаолиятининг беқарорлиги билан боғлиқ. Гап шундаки, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорларнинг «ҳаёт цикли» қисқа бўлиб, 3-4 йилдан ошмаслиги мумкин.

Шундай қилиб, тадбиркорликни давлат томонидан қўллабқувватлаш бўйича жаҳон тажрибасини умумлаштириш натижалари улардан Ўзбекистонда қуйидаги йўналишларда фойдаланиш мумкинлигини кўрсатади:

– монополияларга қарши қонунчиликнинг амалий аҳамиятини ошириш, монополистик тузилмаларни камайтириш ҳамда монополияга оид қонунчиликни ижро этиш бўйича амалий чора-тадбирларни ишлаб чиқишда;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига қўлланиладиган солиқ ставкаларини тартибга солиш ва солиқ бўйича имтиёзлар тизимини такомиллаштиришда;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини молиялаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишда;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига бошқарув, техник ва ахборот ёрдамларини кўрсатиш механизминини такомиллаштириш ва ривожлантиришда ва бошқалар.

Список литературы

1. Акрамов Э.А., Таиров Э.А. Экономические реформы Республики Узбекистан. – М.: ТОО «Люкс-арт», 1998.
2. Тухлиев Н.Т., Таксанов А. Национальная экономическая модель Узбекистана. – Т.: «Ўқитувчи», 2000, 368-с.
3. Эшов М. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришдаги асосий ўзгаришлар // Ўзбекистон Иқтисодий Ахборотномаси, 2002. №5–6. 12–15-б
4. Doing Business. Оценка бизнес регулирования.
<http://russian.doingbusiness.org>